

Ýeñilmedikler -11: Hywadan gelen hoş habar

Category: Kitapcy,Sözler,Taryhy proza

написано kitapcy | 23 января, 2025

Ýeñilmedikler -11: Hywadan gelen hoş habar HYWADAN GELEN HOŞ HABAR

...1912-nji ýylda Daşhowuzdan ýeñilmedikleri şunça ýyl garaşdyran hoş habar gelip gowuşdy. Aýdyşlaryna görä ol ýerde Jünneýit lakamly, Gurbanmämmet serdar diýen bir är döränmişin we hakyt ors hökümetine garşıy baş göterenmişin. Gozgalaňa Ors hökümetine daýanyp Hywa hanynyň türkmenler babatda täze ýersuw reformasyny girizmekligi sebäp bolupdyr. Onsuzam patysa hökümətiniň zulmundan ýaňa bizar-peteňleri çykan halk ýaraga örän döwtalaplylyk bilen ýapışypdyr we Jüneýit hanyň daşyna üýşüpdir. Ol: «Ähli türkmen taýpalaryny bilelikde aýaga galdyryp bilsem orslary ýurtdan çykararyn», diýenmişin. Şol habar gelip ýetenden Ruhy batyr Enehakydadyr – Umydy gaşynda oturdyp:

– Hudaýa ýüz-müň şükür. Ol biziň göwün-isleglerimizi berdi. Bize ýol görkeziji, halasgär iberdi. Oczyp barýan umyt uçgunjyklarymyzy alowlatdy, arzuwlarymyzy çynyrgatdy – diýdi. Şonda onuň sözleri diýseň joşgunly çykdy. Ol özünü henize čenli miýesser etmedik derejede bagtyýar saýdy.

Enehakyda begenjine ärinem, oglunam gujaklady. Gözlerine ýaş aýlap otursyna bokurdagyny dolduryp:

– Eý Hudaý jan! Men senden razydyryn! Şehit öten atababalarymyzyň hatyrasyna sen Jüneýit hana kuwwat ber! Onuň gulyjyny kesgir et! Goý, duşman ondan basyksyn, gaçyp ýurtdan çykyp gitsin!... – diýdi.

Umyt bolsa ylgap gidip sürüden bir janly alyp geldi. Soýdy. Gazan atardy. Goňsy-golamlary çagyrdy. Hudaý ýoluna sadaka berdi. Aýat okatdy. Ruhy batyr ýygananlary täze habar bilen tanyş etdi. Jüneýit han barada bilyänjelerini gürrüň berdi. Soňundanam indiki çarşenbe günü gumlularyň ählisini ýygnap uly

maslahat geçirjekdigini aýtdy.

Şol gün aşşam Umyt kaksyna ýüzlenip:

– Munça dabara etmezden öň birimiziň gidip Jüneýit han bilen gepleşik geçirmegimiz, onuň etsem-goýsamlary bilen tanyşmagymyz gerek. Soň birdenkä barysy boş gürrüň bolup çykaýmasyn – diýdi.

– Menem hut şol pikirde – diýip, Guşly batyr ogluna buýsançly garap oturşyna aýtdy. – Ýone, ondan öňürti biziň öz ýigitlerimiziň taryna kakyp görmegimiz, gerek. Watançylyk duýgularы ölçüpmi ýa entegem köräp durmy, bilmegimiz gerek.

Umyt razylygyň alamaty hökmünde başyny aşak-ýokary yrady.

Çarşenbe günü çäs wagty gumlularyň dürli guýulardan ýygnanan wekilleri Ruhy batyryň giň gerimli alty ganat ak öýüniň içine üýşdüler. Adamyň köplüğinden ýaňa içeri dymyk bolanson tüýnugiň serpigi serpildi, tärimiň gamyşy bir ýana syrylyp, keçeleri çermeldi. Ortadaky ojagyň ody peseldildi.

Wekilleriň köpüsi Ruhy batyryň öz deň-duşlary. Elli bilen altmyşyň aralygyndaky köpi gören tejribeli adamlar. Ýone, içinde Umyt ýaly täze ösdürimlerem bar. Olaryň käbirleri dürli sebäplere görä dünýeden gaýdyş eden kakalaryna derek gelen bolsalar, käbirleri kakalary bilen bile gelipdirler. Kakalarynyň öz ogullaryna guwanýandyklary, şular ýaly il bähbitli uly maslahatlara özleri bilen deň-derejede gatnaşýandyklaryna buýsanýandyklary olara tarap söýünç bilen ogryn-ogrym bakyşlaryndanam bildirip dur.

Tagam dadylyp orta çäý çekilenden soň Ruhy batyr myhmanlaryny önde duran mesele bilen tanyş etdi.

– Ýone... – diýenindenem bir zat ýadyna düşen ýaly sägindi-de, ýüz-gözünü öňküsindeň has çynlakaý sypata getirip: – Birdenkä gerek bolaýan halatynda siz söweše taýýarmysyňz? – diýdi. – Siz atlaryňzy, ýaraglaryňzy ähtibarly saklansyňz-da hern-ä?

Myhmanlar ýerli-ýerden gobsunyşdylar.

– Howwa! Biz atlarymyzam, ýaraglarymyzam gerek boljak günü üçin gözümüzziň görevi ýaly aýap sakladyk. Belki, şol günüň geldigi bolsun-da hern-ä!

– Howwa, hut şol gün geldi – diýende, aşa joşmakdan ýaňa Ruhy

batyryň gözleri ýaşaryp gitdi. Bokurdagy doldy. Düpündi. – Enehakydanyň bir wagtlar aýdyşy ýaly, ýeňilmedikler hemme ýerde-de bar ekeni. Biz ýöne birek-birekden bihabar ekenik. Egerde biz hazır ähli türkmenler bolaga-da Jüneýit hanyň daşyna jem bolaýsak, onda, onlarça ýyl bäri edip gelýän arzuwlarymyzyň hasyl bolaýmagam ahmal. Ol orslary ýeke bir türkmen topragyndan däl, eýsem külli Türkistandan çykarmaklygyň aladasyndamyşyn, ýöne, oňa iňňän köp mukdarda goşun gerek bolar.

Köpcüligiň içinde gowur köpeldi.

– Şol goşun ine, biz şol!

– Şu gün gitmelem bolsa biz taýýar, Guşly batyr!

– Howwa, biz bu güne juda köp garaşdyk.

– Hudaýa şükür, indi ogullarymyz ýetişdi. Biz olara öz ojaklarymyzy taşlap arkaýyn gidip bileris.

Ýokarky dodagynyň üstüne ýaňy bir ýumşajyk, seýrek gyl örüp ugran, ýüzi bugdaý reňk ýigidiň incejik hem uzyn bokurdagyndan entek doly ýognap ýetişmedik çasly ses çykdy.

– Ýok, bizem siziň bilen bile gideris!

Başga bir jahyl onuň bu pikirini alyp gösterdi.

– Arslan dogry, aýdýar! Biziňem erkinlige öz goşandymyzy goşasymyz gelýär.

Bu pikire ýaşulylardanam goşulanlary boldy.

– Yaşlar mamla. Biz söweše öz ogullarymyzam alyp gideris.

Ruhý batyr bir elini ýokary gösterdi.

– Ýağşy. Ýöne, ýene bir pikir bar. Ýagny, köpcülik bolup ugramazymydzan ozal wekil iberip Jüneýit han bilen gürleşip görmegimiz, onuň tutumlary bilen tanyş bolmagymyz gerek.

– Oňa seniň özüň gidersiň, Ruhý – diýip, Ruhý batyr bilen deň-duşrak, goňşy guýularylaryň birinden gelen, şu döwrüň içinde maýda mallaryny köpeldip mazaly baýamana ýetişen, gala synandan soňky cozuşlaryň ählisine gatnaşan agajetli, boýy ortadan uzynrak, akýagyz kişi oturan ýerinden onsuzam hökümlü çykýan sesine hasam bat berdi. Sözünü tamamlayışy ýalam iki dyzyna galdy-da, birneme egilibräge-de, aşaklyk bilen oturanlaryň ýüzüne ýeke-ýeke garady – Başga birini teklip edibiljegiňiz bamý?

- Ýo-ok, – diýen zorruk ses märekäniň orruk ortasyndan çykdy.
- Ýöne, onuň ýanyna Durdy sakawam goşmak gerek. Özüňem ýanlaryna goşulaýsaň-a hasam gowy bordy, Hojam aga.

Ruhý batyryň sag gapdalynda oturan Durdy batyr ýaňky sözi aýdan adama tarap çalaja göz aylady. Çalaja gyzarybam aşak bakdy. Çünkü, ol özüne «sakaw» diýlende ýokuşam görmeýärdi, ýöne gaty bir halabam baraýanokdy. Çagalyk dostunyň bu ýagdaýyny hiç kim bilmese-de Ruhý batyr ýagşy bilýärdi. Şonuň üçinem ol hälki zorruk sesiň çykan tarapyna nazaryny dikdi-de, birdenkä onuňam göwni galaýmasyn diýýän ýaly iňňän seresaplylyk bilen:

- Sen Durdy batyr barada aýdýaňmy – diýdi.

«Zorruk» ses bu gezek haýal-ýagalrak hem-de üzlem-saplamrak çykdy.

- Howwa, howwa, Durdy batyr barada aýdýan. Goý, Durdy batyr bilen Hojam aga-da seniň bilen bile gitsin.

Ruhý batyr bilen Durdy batyr ikisi bir wagtyň özünde diýen ýaly uludan sowuk demlerini aldylar.

Oturanylaryň içinden kimdir biri gitjekleriň ýanyna janpena hökmünde ýaş ýigitlerdenem baş-alty sanysy goşulaýsa kem bolmajakdygyny aýtdy.

Ruhý batyr Hojam aga diýilýäne tarap soragly seretdi. Hojam aga-da baş atmak bilen razylygyny bildirdi. Ruhý batyr märekä yüzlendi.

- Biz razy! Başga teklip bamý?

- Ýok?

- Başga teklip ýok!

- Siz indi ugraberseňizem bolýa.

- Ýöne, köp garaşdyrmaň!

- Sag gidip aman gelin!

- Tiz gidip tiz gelin!

- Gidişiňizden gelşiňiz çalt bolsun! – diýen sesler başly-barat çykdy. Kem-kemdenem köşeşdi.

Wekilçilikli toparyň gapdaly bilen janpena hökmünde gitjek jahyllaryňam kimlerdigi belli edildi. Olara goşulmaklyga Ruhý batyryň ýigrimi sekiz ýaşly oglý Umyt hem isleg bildirdi. Şonda: «Ýok, bu bolmaz. Umyt Ruhý batyryň ýeke oglý, üstesine-

de ol başynda halkyň hakydasyny göterip ýör. Şonuň üçinem biziň ony aýamagymyz gerek», diýenlerem boldy. O pikir köpler tarapyndan goldandam. Yöne, Enehakydanyň maslahata girip: «Biziň öz ogul-gyzlarymyzy il-gün üçin ýetişdirdik. Beren Alladyr, olary şonuň özi goramasa biz gorap bilmeris. Goý, gitsin, iş bitirsin...» diýmegini bilen ol gürrüň tamam boldy.

Maslahat gutardy. Myhmanlar öýli-öýlerine dargadylar.

Şol günüň ertesi wekiller yola düşdüler. Ugrajak wagtlary Enehakyda olara ak pata berdi.

Hakguýunyň ähli ýasaýjylary bolup, olary esli ýere çenli, uly şowhun bilen ugratdylar.

12. Ruhy batyr Jüneýit hanyň ýanynda

Ahaldan gelen wekilleri Jüneýit hanyň hut özi kabul etdi. Hezzetledi. Hormatlady. Soň toparyň ekabyry hökmünde Ruhy batyr bilen aýratyn gürrüňdeşlik geçirdi.

— Men seniň örän merdana hem edermen adamdygyň barada örän köp eşitdim. Şeýle meşhurlyk gazanan adam bilen ýüzbe-ýüz oturandygyma men şat. Asyl, görüp otyryn welin, ikimiz deň-duşragam ekenik. Maňa ýeke bir jahyl ýigitler däl, özün ýaly tejribeli adamlaram gerek.

Ruhy batyr:

— Howwa, bary-ýogy iki ýaş tapawudymyz bar ekeni — diýende onuň Türküstany Orsyýetden azat etmek üçin aýaga galandygyny tüýs ýürekden gutlady. Edýän hereketlerini makullady. Häzir hemme ýerde siziň gürrüniňiz edilýär. Halk size umyt baglaýar. Olar size ellerinden gelen kömegini etjekler. Men häzir gepleşik üçin geldim. Egerde wagtyny aýtsaňyz men Ahaldan ýüzlerçe atly-ýaragly adam getirip biljek. Yöne, soň göreşi tutuş ýurt boýunça ýaýbaňlandyrjakdygyňza, Hywadan başlap, tä Hazar deňzine çenli bolan aralygy gelmişeklerden arassalajakdygyňza biz ynanmaly.

— Siz maňa ynanyp bilersiňiz. Çünkü, biziň başlan bu hereketimizi türklerem, almanlaram, Eýrandyr-Owaganystanam, iňlislerem goldaýarlar. Olar bize ýarag kömeginiem etjekler. Onsoňam bize ýeke bir Hywada ýasaýan türkmenler däl,

özbeklerem, garagapkalarım günüň gününe gelip goşulyp durlar. Gazakdyr-gyrgyzlaryňam iki gözü bärde, mahlasy, biziň tutumymyz uly.

Ruhý batyr özünü biynjalyk edýän soragy bermän durup bilmedi.

– Bu diýyänleriňiz gowy zat, Gurbanmämmet serdar, ýöne, ýaňky agzan döwletleriňiz orslary kowýançak kömek edägetdänim, soňundanam olaryň ornuna özleri ornaşaýmazlar-da hern-ä?

Jüneýit han makullaýylyk bilen baş atdy. Çalaja ýylgyrdy.

– Men bu barada hem pikir etdim. Ýöne, beýle bolar öýdemok. Egerde, şeýle boljak bolsa, onda göreşi gaýtadan, olaryň öz garşysyna gönükdireris. – Jüneýit han Ruhý batyryň yüzüne soragly garady. – Ýogsa-da siziň getirjek ýigitleriňiziň ýaraglary barmy?

– Baram bar, ýogam bar. Bar bolanlaram köne. Şo-ol, gala urşundan galan ýaraglar. Ýöne, olar ony wagtly-wagtynda ýaglap, syryp-süpürip, gurat sakladylar, wagtly-wagtynda türgenleşik geçdiler, özlerinem ýaraglarynam poslatmadylar.

– Patyşa hökümedi siziň yeňlenleriň ýaraglarynyzy eliňizden almadymy?

– Patyşa hökümedi öz eli bilen eltip berenleriň, özüne boýun bolanlaryň ýaraglaryny aldy. Biz bolsak boýun bolmadyklar. Yeňilmédikler. Atlaryny ýaraglaryny tabşyrmadylar. Şu günki güne garaşyp gezenler.

– Bolýa, Guşly batyr. Men seniň alyp geljek ýigitleriňem okýarag bilen üpjün ederin.

– Biz onda öz ýigitlerimizi getiribermelimi?

– Getiriberiň – Jüneýit han sözünü tamamlan ýalam etdi-de, birdenkä Ruhý batyryň yüzüne үşerildi. – Ýogsa-da, sen öz kepderiňem alyp geldiňmi?

– Ýok. Alyp gelmedim.

– Näme üçin.

– Ol guş meniň at üstünde berýän ak ganatly permanym. Söweşiň tamamlanandygy baradaky buýrugym. Şonuň üçinem men ony diňe goşuna doly erk edýän mahalym ulanýan. Häzir bolsa men siziň nökeriňiz. Men bu ýerde diňe siziň buýrugyňz boýunça hereket ederin.

Jüneýit han Ruhý batyryň yüzüne uzak wagtlaap, synlaýy nazar

bilen seretdi. Yzyndanam birgeňsi ýylgyrdy.

– Bolýa, batyr. Sen örän gowy gepledien. Jaýba-jaý sözledien. Biz seniň bilen köp işler bitirip bileris. Men saňa garaşýan. Şondan soň aý ýarym geçip-geçmäňkä Ruhý batyr Ahalyň men diýen ýigitlerinden ybarat baş yüz elli atlyny yzyna tirkäp geldi. Şolaryň iki ýüze golaýy Garagumda irden bări oturan gumlulardandy. Döwtalap ýigitleriň ýene-de tapyljakdygyny, sählece ysarat boldugy tutuş Ahalyň, onuň yzsüre Marynyň hem gozganaýmagynyň ahmaldygyny Ruhý batyr aýtdy.

– Göreşiň gerimi giňap, şo tarapa süýsübersek hazarýaka türkmenlerem bize goşular – diýdi.

Jüneýit han Ruhý batyry öz getiren ýigitlerine umumy ýolbaşçy edip belledi. Şondan soň, Ruhý batyr ýigitlerini ýüzlüklerе bölüp, hersine yüzbaşy belledi. Yüzbaşylara bolsa öz ýüzlüklerini onluklara bölüp, onbaşylary bellemekligi tabşyrdy. Söz berisi ýaly, Jüneýit han olaryň hemmesini okýarag bilen üpjün etdi. Basym söweş boljakdygynam aýtdy. Şondan soň gumly ýigitler söweše çenli boş ýatmazlyk üçin türgenleşik işleri bilen meşgullanyp başladylar. Jüneýit hanyň näkerleri bilen tanyşdylar, dostlaşdylar. Ağşamlaryna ot başyna üýşüp derdi-hal aýdyşdylar. Gumlular olara Gökdepe söweşi barada gürrүň berdiler. Olar bolsa, öz gezeklerinde gumlulara Gökdepe söweşinden öň, Hywa topragynda bolup geçen Gazawat urşundan söz açdylar. Käte bolsa olaryň barysy bilelikde Umydyň daşyna üýşüp hakyda diňlediler. Taryhy proza